

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหา"สาส์นสมเด็จ" เพื่อใช้อ้างอิงและประกอบการศึกษา" มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ

๑. เพื่อรวบรวมเนื้อหาของความรู้ในเรื่องเดียวกันที่กระจายอยู่ในแต่ละเล่มของหนังสือ "สาส์นสมเด็จ" มาไว้ด้วยกันโดยทำสาระสังเขปเนื้อเรื่องตามลำดับเลขหมู่ของระบบแผนการจัดหมู่ทัศนียของดิวอิ

๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์และสำรวจขอบเขตเนื้อหาของหนังสือ"สาส์นสมเด็จ" อย่างละเอียดตามระบบแผนการจัดหมู่ทัศนียของดิวอิ ให้ทราบว่า จะใช้อ้างอิงและประกอบการศึกษาได้มากน้อยเพียงไรและในด้านใดบ้าง

๓. เพื่อจัดทำตรรกสัมพันธ์ของหนังสือ"สาส์นสมเด็จ" อย่างละเอียดตามวิธีการทางบรรณารักษศาสตร์ ให้สามารถใช้เป็นคู่มือค้นเรื่องได้อย่างสะดวกรวดเร็วและละเอียดที่สุด

วิธีดำเนินการวิจัยใช้วิธีอ่านหนังสือที่เป็นตัวอย่างประชากร คือหนังสือ "สาส์นสมเด็จ" ชุดที่จัดพิมพ์โดยองค์การตำราชของครุสภา พ.ศ.๒๕๐๕ รวม ๒๖ เล่ม แล้ววิเคราะห์เนื้อหาหนังสือสาส์นสมเด็จทั้งชุดนี้ตามตารางวิเคราะห์ ๑,๐๐๐ เลขหมู่ของแผนการแบ่งครั้งที่ ๓ และเลขหมู่แบ่งละเอียดตามความเหมาะสม ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นตามเกณฑ์ของระบบแผนการจัดหมู่ทัศนียของดิวอิ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๔ ค.ศ.๑๙๗๑ ขอบเขตของระบบแผนการจัดหมู่ทัศนียของดิวอิ แบ่งครั้งที่ ๓ และเลขหมู่แบ่งละเอียดทั้งหมดนี้สามารถครอบคลุมเนื้อหาหนังสือสาส์นสมเด็จ ทั้งชุด ในการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือสาส์นสมเด็จ ผู้วิจัยกระทำโดยวิธีขีดรอยคະแนลงในตารางวิเคราะห์ทุกครั้งที่พบเนื้อหาซึ่งอยู่ในขอบเขตของแต่ละเลขหมู่ของระบบแผนการจัดหมู่ทัศนียของดิวอิ จากนั้นรวมขีดรอยคະแนลงเป็นความถี่ของแต่ละเลขหมู่ และของแต่ละหมวด

สรุปผลการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือสาส์นสมเด็จพระเจ้า

๑. หนังสือสาส์นสมเด็จพระเจ้า มีขอบเขตเนื้อหาครอบคลุมระบบแผนการจัดหมู่ทัศนียภาพของตัวอักษรซึ่งแบ่งความรู้เป็น ๑๐ หมวดวิชาใหญ่ ครบทั้ง ๑๐ หมวดวิชา คือ หมวด ๐๐๐ สารวิทยา, หมวด ๑๐๐ ปรัชญา, หมวด ๒๐๐ ศาสนา, หมวด ๓๐๐ สังคม-ศาสตร์, หมวด ๔๐๐ ภาษา, หมวด ๕๐๐ วิทยาศาสตร์, หมวด ๖๐๐ วิทยาศาสตร์ประยุกต์, หมวด ๗๐๐ ศิลปกรรม วิจิตรศิลป์ และทัศนศิลป์ หมวด ๘๐๐ วรรณคดี และหมวด ๙๐๐ ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์

๒. หนังสือ สาส์นสมเด็จพระเจ้า วิเคราะห์เนื้อหาตามระบบแผนการจัดหมู่ทัศนียภาพของตัวอักษร เนื้อหาที่มีมากที่สุดคือ หมวด ๗๐๐ ศิลปกรรม วิจิตรศิลป์ และทัศนศิลป์ คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๐๕ ของเนื้อหาทั้งหมด รองลงมาคือ หมวด ๕๐๐ ภาษา และหมวด ๙๐๐ ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ มีเนื้อหาร้อยละ ๑๗.๗๕ และ ๑๗.๕๗ ตามลำดับ เนื้อหาที่มีน้อยที่สุดคือหมวด ๑๐๐ ปรัชญา คิดเป็นร้อยละ ๐.๓๓

๓. เนื้อหาของหนังสือ สาส์นสมเด็จพระเจ้า ในแต่ละหมวด ยังแบ่งออกเป็นหมู่ย่อยซึ่งรายละเอียดเนื้อหาที่อ้างถึงแตกต่างกันไป ดังจะสรุปผลการวิเคราะห์ตามลำดับหมวดดังนี้ คือ

หมวด ๐๐๐ สารวิทยา มีเนื้อหาเป็นอันดับที่ ๕ ของเนื้อหาทั้งหมด มีรายละเอียดอ้างถึงรวม ๔๔๕ ครั้ง เรื่องที่มีเนื้อหาเป็นอันดับที่ ๕ คือ เรื่อง บรรณานุกรมหนังสืออ้างอิง และบรรณานุกรมบุคคลที่ใช้อ้างอิง อ้างถึง ๓๕๙ ครั้ง รองลงมาคือเรื่อง บรรณานุกรมหนังสืออนุสรณ์งานศพ และเรื่อง หนังสือและการอ่านหนังสือ, วรรณกรรม-แนะนำ อ้างถึง ๑๑๐ ครั้ง และ ๙๖ ครั้งตามลำดับ

หมวด ๑๐๐ ปรัชญา มีเนื้อหาน้อยที่สุดนับเป็นอันดับที่ ๑๐ ของเนื้อหาทั้งหมด มีรายละเอียดอ้างถึงรวม ๑๔ ครั้ง เรื่องที่มีเนื้อหาเป็นอันดับที่ ๑๐ คือ เรื่อง ความจำ อ้างถึง ๕ ครั้ง

หมวด ๒๐๐ ศาสนา มีเนื้อหาเป็นอันดับที่ ๖ รายละเอียดอ้างถึงรวม ๒๗๖ ครั้ง เรื่องที่มีเนื้อหาเป็นอันดับที่ ๖ คือ พุทธศาสนา อ้างถึง ๒๑๐ ครั้ง รองลงมาได้แก่ เรื่องศาสนาฮินดู อ้างถึง ๕๐ ครั้ง ส่วนเรื่องเกี่ยวกับศาสนาอื่นๆ มีเนื้อหาเบาบางและกระจัดกระจาย

หมวด๓๐๐ สังคมศาสตร์ เป็นหมวดที่มีเนื้อหาเป็นอันดับที่ ๔ มีรายละเอียดเนื้อหากระจายในขอบเขตกว้างขวาง อ้างถึงรวม ๖๒๕ ครั้ง เรื่องที่มีเนื้อหามากที่สุดคือ ความเป็นอยู่และประเพณี อ้างถึง ๑๘๐ ครั้ง รองลงมาคือเรื่องพิธีทางศาสนาและพิธีกรรม อ้างถึง ๑๓๖ ครั้ง และเรื่อง การเมืองและการปกครอง อ้างถึง ๘๔ ครั้ง

หมวด๔๐๐ ภาษา มีเนื้อหาเป็นอันดับที่ ๒ อ้างถึงรวม ๗๕๗ ครั้ง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับภาษาทางภาคตะวันออก เนื้อหาที่มีมากที่สุดคือ ภาษาไทย อ้างถึง ๖๗๑ ครั้ง เรื่องภาษาไทยนี้ เป็นเรื่องของ คำต่างๆ ในภาษาไทยถึง ๔๗๑ ครั้ง

หมวด๕๐๐ วิทยาศาสตร์ มีเนื้อหากระจายและเบาบางซึ่งนับเป็นอันดับที่ ๕ อ้างถึงรวม ๑๐๒ ครั้ง เรื่องที่มีเนื้อหามากที่สุดคือ ปฏิทิน อ้างถึง ๒๓ ครั้ง

หมวด๖๐๐ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ ซึ่งมีเนื้อหาเป็นอันดับที่ ๗ มีรายละเอียดอ้างถึงเรื่องต่างๆ โดยสังเขปรวม ๒๑๔ ครั้ง เรื่องที่มีเนื้อหามากที่สุด คือ - วิศวกรรมนาวิ อ้างถึง ๓๑ ครั้ง รองลงมาคือเรื่องยานพาหนะ อ้างถึง ๒๓ ครั้ง

หมวด๗๐๐ ศิลปกรรม วิจิตรศิลป์ และทัศนศิลป์ เป็นหมวดที่มีเนื้อหามากที่สุดเป็นอันดับที่ ๑ รายละเอียดเนื้อหาหนาแน่นเป็นหมู่ๆ อ้างถึงรวม ๗๗๐ ครั้ง เรื่องที่มีเนื้อหาที่สุด คือ ศิลปกรรมพุทธศาสนา อ้างถึง ๑๓๓ ครั้ง รองลงมาได้แก่สถาปัตยกรรมพุทธศาสนา-วัด และสถาปัตยกรรมพุทธศาสนา-เจดีย์และปราสาท อ้างถึง ๘๒ ครั้ง และ ๗๑ ครั้ง ตามลำดับ

หมวด๘๐๐ วรรณคดี นับเป็นอันดับที่ ๔ ของเนื้อหาทั้งหมด อ้างถึง ๑๖๑ ครั้ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับวรรณคดีไทย เรื่องที่มีเนื้อหาที่สุด คือ วรรณกรรม-ประวัติและวิจารณ์ อ้างถึง ๑๒๓ ครั้ง

หมวด๙๐๐ ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ มีเนื้อหาเป็นอันดับที่ ๓ รายละเอียดนับว่าเป็นเพียงเกร็ดประวัติศาสตร์เป็นส่วนมาก อ้างถึงรวม ๗๕๐ ครั้ง เรื่องที่มีเนื้อหาที่สุดคือ ชีวประวัติ อ้างถึง ๒๒๓ ครั้ง เนื้อหารองลงมาได้แก่เรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์และผู้ครองนคร/เครื่องราชูปโภค/บรรดาศักดิ์ ราชสกุลวงศ์-ไทย อ้างถึง ๑๒๗ ครั้ง และเรื่องโบราณคดี-วินิจฉัย อ้างถึง ๑๐๐ ครั้ง

๔. ในการจัดอันดับเรื่องที่มีเนื้อหาอ้างอิงตั้งแต่ ๕๐ ครั้งขึ้นไป ปรากฏผล
ว่า หนังสือสาส์นสมเด็จพระ มีเรื่องที่มีเนื้อหาอ้างอิงตั้งแต่ ๕๐ ครั้งขึ้นไป รวม ๑๔ หัวเรื่อง
ใหญ่ เนื้อหาเรื่อง"ภาษาไทย" มีมากที่สุด อ้างถึง ๖๗๑ ครั้ง เรื่อง "บรรณานุกรมหนังสือ-
อ้างอิงและบรรณานุกรมบุคคลที่ใช้อ้างอิง" อ้างถึง ๓๕๙ ครั้ง และเรื่อง"ชีวประวัติ"
อ้างอิง ๒๒๓ ครั้ง มีเนื้อหาเป็นอันดับที่ ๒ และที่ ๓ ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษารายละเอียดเนื้อหาหนังสือสาส์นสมเด็จพระ ผู้วิจัยได้เรียนรู้กำเนิด
และวัตถุประสงค์ของหนังสือชุดนี้ ซึ่งสรุปได้ว่ามี ๓ ประการ ดังนี้คือ สาส์นสมเด็จพระ
กำเนิดขึ้นเพื่อเป็นเครื่องบันทึงพระหฤทัยของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชกุมารในยามที่เสด็จประทับอยู่ต่างประเทศ ได้ทรงติด
ต่อข่าวสารและแลกเปลี่ยนสรรพวิทยาการซึ่งกันและกันประการหนึ่ง เป็นบันทึกความรู้
เรื่องต่างๆ และความรู้เรื่องเมืองไทยในอดีตซึ่งนับวันแต่จะสูญผู้รู้ข้อเท็จจริงไป ที่สม-
เด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชกุมารทรงมีพระ
ประสงค์ไว้แล้วที่จะมอบให้ไว้แก่ชาวไทยรุ่นหลังได้ตระหนักถึงคุณค่าแห่งทรัพย์สินมรดกอันรุ่ง
เรืองของชาติไทย เพื่อจะได้รู้จักสงวนรักษาไว้ให้ยั่งยืนสืบไปประการหนึ่ง เป็นสื่อที่-
สมเด็จพระทั้งสองพระองค์ทรงใช้ เสนอพระดำริวินิจฉัย ข้อเสนอพื้นฐาน และข้อวิจารณ์เรื่อง
ต่างๆ ที่ยังอาจเป็นปัญหาให้นักศึกษารุ่นหลังได้ค้นคว้าให้กระจ่าง ศึกษาให้กว้างขวาง
และพิจารณาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไปประการหนึ่ง กำเนิดและวัตถุประสงค์ของ
หนังสือสาส์นสมเด็จพระ ทั้ง ๓ ประการนี้จึงนับว่าเป็นสิ่งที่กำหนดแนวนโยบายและความมุ่ง
หมายของสาส์นสมเด็จพระ ให้เป็นหนังสือวิชาการซึ่งรวบรวมวิทยาการต่างๆ นับตั้งแต่แรก
เริ่ม

จากการศึกษาพระประวัติและผลงานในอดีตของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา
นริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชกุมาร และจากการวิเคราะห์เนื้อ
หาหนังสือสาส์นสมเด็จพระ พบว่าเนื้อหาสาระของหนังสือมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด
กับพระประวัติและผลงานในอดีตของสมเด็จพระทั้งสองพระองค์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความ

สนพระทัย ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญในวิชาการด้านต่างๆ ของผู้ทรงนิพนธ์อย่างแท้จริง แม้ว่าจะทรงมีความสนพระทัยและความเชี่ยวชาญในวิชาการต่างสาขากัน คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงสนพระทัยและเชี่ยวชาญด้านศิลปกรรม - วิจิตรศิลป์ และมณฑลศิลป์ กับ ภาษาศาสตร์ ส่วนสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสนพระทัยและเชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสังคมศาสตร์ แต่เนื่องจากทั้งสองพระองค์ทรงเป็นนักการศึกษาที่เอาพระทัยใส่ในการแสวงหาวิชาความรู้ต่างๆ โดยไม่จำกัด เฉพาะในขอบเขตที่ทรงเชี่ยวชาญเท่านั้น ดังนั้น เนื้อหาที่ปรากฏใน สาส์นสมเด็จพระ จึงเป็นความรู้ในแขนงต่างๆ อย่างกว้างขวางและละเอียดลึกซึ้ง ผลการวิจัยนี้จึงแสดงว่าพระประวัติ ผลงาน ความเชี่ยวชาญ และความสนพระทัยของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นสิ่งที่กำหนดขอบเขตและรายละเอียดเนื้อหาของหนังสือ สาส์นสมเด็จพระ โดยตรง

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังแสดงว่าพระดำริวินิจฉัย หรือวิจารณ์เรื่องต่างๆ ของสมเด็จพระทั้งสองพระองค์ที่ทรงแสดงไว้ มิได้ทรงกระทำอย่างเลื่อนลอยไร้หลักฐาน เพราะนอกจากจะมีประสบการณ์ความเชี่ยวชาญและพระวิจยารณญาณส่วนพระองค์สนับสนุนแล้วยังทรงอ้างอิงบุคคลที่เชื่อถือได้และเอกสารต่างๆ ที่สามารถนำมาตรวจสอบข้อเท็จจริงได้ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า สาส์นสมเด็จพระ เป็นหนังสือวิชาการที่มีคุณค่าในด้านความเชื่อถือได้ในการที่จะนำไปใช้ประกอบการอ้างอิงและการวิจัยในแขนงต่างๆ

จากการวิเคราะห์เนื้อหา สาส์นสมเด็จพระ เพื่อใช้อ้างอิงและประกอบการวิจัย โดยใช้ระบบแผนการจัดหมู่ทศนิยมของดิวอี้เป็นเกณฑ์ในการศึกษาวิเคราะห์ ปรากฏผลว่า สาส์นสมเด็จพระ มีเนื้อหาด้านศิลปกรรม วิจิตรศิลป์ และมณฑลศิลป์ มากที่สุด ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงมีความสนพระทัยและเชี่ยวชาญในวิชาการด้านนี้มากที่สุด ทรงได้รับการสวดที่ว่าทรงเป็น "ยอดคนในหมู่ศิลปินทางวิจิตรศิลป์ไทย อยู่ถึง ๔ สาขา คือ สถาปัตยกรรมศิลป์ วิจิตรศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และวรรณคดี"^๑

^๑ พระยาอนุমানราชธน, "พระประวัติ," จันทร์เกษม ๕๑ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๐๖): ๓๘.

และเนื่องจากทั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเอาพระทัยใส่ในการสร้างสรรค์และรักษาไว้ซึ่งสมบัติของชาติร่วมกัน แม้จะต่างทัศนะกันคือสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเอาพระทัยใส่ในด้านความงดงามทางศิลปะ ส่วนสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเอาพระทัยใส่ในด้านข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี แต่ทั้งสองพระองค์ก็ทรงมีพระประสงค์ร่วมกันในการปรารถนาให้รักษาทรัพย์มรดกของชาติไว้เพื่อจรรโลงวัฒนธรรมของชาติไทยให้ยั่งยืนนาน ด้วยเหตุนี้เนื้อหา สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่กล่าวถึงมากในหมวดศิลปกรรม วิจิตรศิลป์ และมณฑลศิลป์ จึงได้แก่ เรื่องที่อยู่ในหัวเรื่อง ศิลปกรรมพุทธศาสนา, สถาปัตยกรรมพุทธศาสนา-วัด, และสถาปัตยกรรมพุทธศาสนา-เจดีย์และปราสาท ตามลำดับ ทั้งนี้เพราะโบราณวัตถุสถานแห่งพุทธศาสนาในประเทศไทย นอกจากจะแสดงความเจริญรุ่งเรืองหรือความเสื่อมโทรมของพุทธศาสนาตามกาลสมัยแล้ว ย่อมเป็นเครื่องแสดงวิถีความเป็นไปแห่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชาติไทยอันสำคัญยิ่งอีกด้วย

นอกจากนี้ ในหมวดศิลปกรรม วิจิตรศิลป์ และมณฑลศิลป์ ยังมีเนื้อหาเรื่องอื่นๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนพระทัยของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เป็นพิเศษแทบทั้งสิ้น จะระบุเฉพาะเรื่องที่มีเนื้อหาอ้างอิงถึงตั้งแต่ ๒๐ ครั้งขึ้นไป ตามลำดับมากน้อยดังนี้คือ: สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย-พระราชวัง, ศิลปกรรม-ไทย-ประวัติและวิจารณ์, ประติมากรรม-ไทย, เพลงไทย, เครื่องดนตรี, สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย, สถาปัตยกรรมพุทธศาสนา-โบสถ์และวิหาร, จิตรกรรม-ไทย, และ ละคร

จากการวิจัยข้างต้นนี้แสดงว่าเนื้อหา สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้านศิลปกรรม วิจิตรศิลป์ และมณฑลศิลป์ สามารถนำไปใช้อ้างอิงและประกอบการวิจัยได้อย่างละเอียดกว้างขวาง อนึ่ง เนื้อหาหนังสือในด้านนี้เน้นประวัติและวิจารณ์เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งย่อมเป็นประโยชน์ทั้งในการศึกษาขั้นต้นและขั้นการวิจัย

เนื้อหาที่มีมากเป็นอันดับที่ ๒ ในหนังสือ สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือภาษา ซึ่งเป็นเรื่องอยู่ในความสนพระทัยของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์อย่างมากเช่นกัน เนื้อหาที่กล่าวถึงส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับภาษาของประเทศทางตะวันออก ที่กล่าวถึงมากที่สุดคือ "ภาษาไทย" ซึ่งนอกจากจะมีเนื้อหา มากที่สุดในหมวดภาษาแล้ว ยังเป็นเนื้อหา

ที่มีจำนวนครั้งอ้างถึงมากที่สุดของหนังสือสาส์นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ อีกด้วย คืออ้างถึง ๖๗๑ ครั้ง ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์มีพระดำริในด้านภาษาว่า ภาษาไทยเป็นวิชาความรู้ที่จำเป็นและสำคัญที่สุดของคนไทย ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้วินิจฉัยไว้ว่า ภาษาดีใครจะสูง ภาษาของชาตินั้นสูงก่อน ส่วนตัวมนุษย์ชาติอาจสืบพงศ์พันธุ์มาได้อีกช้านาน ถ้ายังใช้ภาษาของตนอยู่ตราบใด แม้อันเมืองจะตกไปเป็นของชาติอื่นชนชาตินั้นไม่สูญ^๑

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือสาส์นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ยังแสดงผลให้เห็นความสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกันระหว่างพระประวัติและผลงานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์กับเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือ เช่นเดียวกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์คือผลการวิเคราะห์ที่แสดงว่าสาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ มีเนื้อหาด้านภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์มากเป็นอันดับที่ ๓ ของเนื้อหาทั้งหมด ย่อมเนื่องมาจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงสนพระทัยการศึกษาค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นอย่างมาก นอกจากนี้จะทรงพากเพียรสอบสวนค้นคว้าและทรงนิพนธ์เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติไทยไว้อย่างมากมาย กับทั้งเผยแพร่ให้ชาวไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ไทยแล้ว ยังทรงเป็นบุคคลสำคัญยิ่งผู้ปลุกให้คนไทยตื่นตัวในเรื่องความรักชาติ วัฒนธรรม และมาตุภูมิของตนเองอีกด้วย พระวิริยะอุตสาหและพระอุปการคุณของพระองค์ในเรื่องนี้ทำให้ทรงได้รับพระสมัญญานามเทิดพระเกียรติคุณเป็น "พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย"^๒

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชยราชานุภาพ (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕), ๑๐: ๒๒๔-๒๒๗

^๒ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชยราชานุภาพ: พระนิพนธ์ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๑๒), หน้า ๔๗.

อันดับที่หนึ่งจากใต้ทรงนิพนธ์ผลงานทางด้านประวัติศาสตร์ไว้ในที่อื่นแล้ว เป็นอันมาก ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ที่มีในหนังสือสาส์นสมเด็จ จึงนับว่าเป็นเพียงเกร็ดประวัติศาสตร์ที่ทรงบรรยายเพิ่มเติมขึ้นเท่านั้น

เรื่องที่มีเนื้อหากล่าวถึงมากที่สุด ในหมวดภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์นี้ คือ ชิวประวัติซึ่งเป็นเรื่องที่มีจำนวนครั้งในการอ้างอิงมากที่สุดนับเป็นอันดับที่๓ของเนื้อหาทั้งหมดด้วย เนื้อหาเกี่ยวกับชิวประวัตินี้ส่วนใหญ่เป็นสังเขปชิวประวัติบุคคลทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงรู้จักคุ้นเคย เนื้อหาหนังสือด้านนี้มีมาก เนื่องจากพระอุปนิสัยและน้ำพระทัยอันกว้างขวางของพระองค์นั่นเอง

เรื่องที่มีเนื้อหาทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์รองลงมาคือ เรื่อง กษัตริย์และผู้ครองนคร, เครื่องราชูปโภค, บรรดาศักดิ์ และราชวงศ์ของไทย เป็นเกร็ดความรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย ซึ่งนับวันแต่จะสูญผู้รู้ข้อเท็จจริงไปตามกาลเวลา สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีความห่วงใยใคร่ประทานให้ไว้แก่อนุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้อีกเรื่องหนึ่ง

เนื้อหาที่มีมากเป็นอันดับที่ ๓ ในหมวดภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ คือ พระวินิจฉัยทางโบราณคดี อันเนื่องมาจากความสนพระทัยศึกษาค้นคว้าด้านโบราณคดีของพระองค์ดังกล่าวแล้วเช่นกัน

จากผลการวิเคราะห์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาสาส์นสมเด็จ ด้านศิลปกรรม วจิตรศิลป์ และทัศนศิลป์ ภาษา และภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ มีเนื้อหามากในระดับใกล้เคียงกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระประวัติส่วนพระองค์ และผลงานในอดีตของสมเด็จพระเจ้าทั้งสองพระองค์โดยตรง

เนื้อหาที่มีมากเป็นอันดับที่ ๔ ในหนังสือสาส์นสมเด็จ คือความรู้ด้านสังคม-ศาสตร์ เนื้อหาที่กล่าวถึงมากที่สุด คือเรื่องความเป็นอยู่และประเพณีซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีความสนพระทัยร่วมกัน ทรงกล่าวถึงความ เป็นอยู่และประเพณีของหลายประเทศและในหลายด้าน เช่น ประเพณีเกิด, ประเพณีเดือนต่างๆ, ประเพณีตาย, ประเพณีแต่งงาน, ประเพณีศาสนา เป็นต้น

ข้อสันนิษฐานหรือวินิจฉัยด้วยเหตุผลส่วนพระองค์ไว้ โดยมีพระประสงค์ให้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าต่อไป จากผลการวิจัยข้อนี้ประกอบกับความเป็นจริงดังกล่าว ได้แสดงผลที่สำคัญอย่างยิ่งว่าเนื้อหาหนังสือสาส์นสมเด็จพระ ทรงคุณค่าเชื่อถือได้ในการที่จะนำไปใช้อ้างอิงและประกอบการวิจัย กับทั้งสามารถนำแต่ละเรื่องทีกล่าวถึงไปสืบสวนค้นคว้าหาข้อเท็จจริงใหม่ หรือค้นคว้าวิจัยให้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อไปได้ ลักษณะนี้ย่อมส่งผลสะท้อนให้เห็นว่าสาส์นสมเด็จพระ เป็นหนังสือวิชาการเพื่อการศึกษาค้นคว้าอ้างอิง และประกอบการวิจัยอย่างแท้จริง

เนื้อหาอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจในหมวดสารวิทยาคือเรื่อง วรรณกรรม-แนะนำ เป็นรายชื่อหนังสือที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพประทานพระสหายและคนอื่นๆ และหนังสือที่ทรงแนะนำว่าดี เป็นรายชื่อหนังสือที่นักศึกษาด้านสังคมศาสตร์ และประวัติศาสตร์ควรให้ความสนใจศึกษา

แม้ว่าหมวดศาสนาจะมีเนื้อหาเป็นอันดับที่ ๖ ของเนื้อหาทั้งหมด แต่จากผลการวิจัยพบว่ามีเนื้อหาเรื่องพุทธศาสนามากที่สุด และมีจำนวนครั้งอ้างถึงมากเป็นเรื่องที่ ๔ ของเนื้อหาทั้งหมดด้วย จึงย่อมจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าและวิจัยได้อย่างละเอียดกว้างขวางเรื่องหนึ่ง พุทธศาสนาเป็นเรื่องที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเอาพระทัยใส่ศึกษาค้นคว้ามากที่สุดเรื่องหนึ่ง ทั้งนี้เพราะพุทธศาสนา โบราณคดี และประวัติศาสตร์มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดนับแต่สมัยโบราณกาล

นอกจากเนื้อหาสาขาความรู้ดังกล่าวข้างต้น ผลการวิจัยในอันดับต่อมา ยังแสดงว่า หนังสือสาส์นสมเด็จพระ มีเนื้อหาด้านวิทยาศาสตร์ประยุกต์ วรรณคดี วิทยาศาสตร์ และปรัชญา รองจากด้านศาสนาลงมาตามลำดับ ซึ่งครบทั้ง ๑๐ หมวดวิชา ตามระบบแผนการจัดหมู่ทศนิยมของคิวอี้ ทั้งนี้เป็นผลเนื่องจากสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีความสนพระทัยในการเรียนรู้วิชาการต่างๆ อย่างกว้างขวาง สำหรับหมวดวรรณคดี เรื่องที่มีเนื้อหามากที่สุดและน่าสนใจมากที่สุดเรื่องหนึ่งคือ วรรณกรรม-ประวัติและวิจารณ์ ให้ความรู้ด้านประวัติและ ทวีจริยธรรม วรรณกรรมเล่มต่างๆ ทั้งดีและไม่ดี เรื่องนี้ย่อมเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาด้านอักษรศาสตร์เป็นพิเศษ ความรู้ในหมวดอื่นๆ คือวิทยาศาสตร์ประยุกต์ วิทยาศาสตร์ และปรัชญา เรื่อง

ที่กล่าวถึงส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาค้นคว้าความรู้ต่างๆ รอบๆ ตัว ประสบการณ์ การสังเกตการณ์
ข้อเท็จจริง และการกล่าวถึงความรู้จากพื้นฐานการศึกษาเดิม

จากผลการวิจัยทั้งหมดนี้ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่า สาส์นสมเด็จพระ
ซึ่งเป็นผลงานสร้างสรรค์ร่วมกันของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และ
สมเด็จพระยามะยุธาจารย์ราชานุภาพ เป็นหนังสือวิชาการที่มีคุณค่าอย่างสูงในการที่จะนำ
ไปใช้ศึกษาค้นคว้าอ้างอิงและประกอบการวิจัยในสาขาวิชาต่างๆ ตามลำดับเนื้อหาดังนี้
คือ : ศิลปกรรม จิตรศิลป์ และมณฑลศิลป์ ภาษา ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ สังคม-
ศาสตร์ สारวิทยา ศาสนา วิทยาศาสตร์ประยุกต์ วรรณคดี วิทยาศาสตร์ และปรัชญา
อนึ่ง งานวิจัยนี้นอกจากจะรวบรวมผลการวิเคราะห์และการสำรวจเนื้อหา
ของหนังสือสาส์นสมเด็จพระแล้ว ผู้วิจัยได้จัดทำสาระสังเขปเนื้อหาของหนังสือทั้งชุด โดย
เรียบเรียงรายละเอียดตามลำดับหมวดหมู่ของแบบแผนการจัดหมู่ทศนิยมของตีวี่พร้อม
ทั้งมีหัวเรื่องกำกับ และจัดทำสารบัญญัสาระสังเขปอย่างละเอียดช่วยในการค้นเรื่องต่างๆ
ได้ในทันทีในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยยังจัดทำบรรณสัมพันธ์ของสาส์นสมเด็จพระ ฉบับองค์การคำของ
คุรุสภา พ.ศ.๒๕๐๕ ทั้งชุดอย่างละเอียด เพื่อให้เป็นคู่มือช่วยค้นเรื่องได้อย่างสะดวก
เร็วและละเอียดที่สุดจากหนังสือโดยตรง นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมพระประวัติ
และผลงานของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระยามะยุธาจารย์ราชานุภาพอย่างละเอียด เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาการวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือสาส์นสมเด็จพระ อีกด้วย

ผลงานวิจัยนี้จึงนับว่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งหลายประการในการศึกษาค้น
คว้าหนังสือสาส์นสมเด็จพระ มิใช่เพียงเพื่อใช้อ้างอิงและประกอบการวิจัยเท่านั้นย่อมเป็นประ
โยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาค้นคว้าทั่วไป และผู้ที่ต้องการศึกษาพระดำริ และวินิจฉัยในเรื่อง
ต่างๆ ที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยามะยุธาจารย์ราชานุภาพ
ทรงแสดงไว้ในหนังสือชุดนี้ กล่าวโดยสรุปคือ งานวิจัยนี้ช่วยให้ทราบขอบเขตและเนื้อหา
ทั้งหมดในหนังสือสาส์นสมเด็จพระ อย่างชัดเจนและแน่นอน สามารถศึกษารายละเอียดเนื้อหา
ของหนังสือในหัวข้อ "สาระสังเขป" ที่ได้จัดทำขึ้นและเรียบเรียงไว้เป็นหมวดหมู่ตามระ
เบียบที่รู้จักกันเป็นสากลได้ในทันที โดยค้นจาก "สารบัญญัสาระสังเขป" สามารถค้นหา

เรื่องต่างๆ ที่ต้องการศึกษาจากหนังสือสาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพผู้ทรงให้กำเนิดผลงานวรรณกรรมอันยิ่งใหญ่ชุดนี้ในงานวิจัยนี้ ได้ร่วมกันอย่างครบถ้วน

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษารวบรวมเรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหา" สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพผู้ทรงนิพนธ์สาส์นสมเด็จพระองค์ทรงมีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาการต่างกัน คือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและสังคมศาสตร์ และต่างทรงมีผลงานวรรณกรรมที่ควรแก่การศึกษารวบรวมมาก จึงใคร่เสนอแนะให้มีการศึกษารวบรวมผลงานทางวรรณกรรมของสมเด็จพระองค์ทรงนี้ คือ

๑. นักศึกษาด้านวรรณคดีไทยควรเป็นผู้ทำการศึกษาผลงานวรรณกรรมประเภทละครของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพในแง่ความดีเด่นทางวรรณกรรม ฉากหรือบรรยากาศ โครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา หัตถคดี หรือทัศนภาพให้คิดและความคิดในเชิงสร้างสรรค์ที่พระองค์ทรงแสดงไว้ในบทละครแต่ละเรื่องเพื่อประโยชน์ในการศึกษารวบรวมคดีไทยให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น และเป็นการเผยแพร่พระเกียรติคุณของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ

๒. ผลงานวรรณกรรมอันมีอยู่มากมายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ควรที่นักศึกษสาขาวิชาต่างๆ อาทิ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี บรรณารักษศาสตร์ ฯลฯ จะ

ทำการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาตามสาขาที่ตนเชี่ยวชาญ เพื่อเป็นการเผยแพร่การนำไปใช้อ้างอิงและประกอบการวิจัยในด้านต่างๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ผลงานวรรณกรรมของพระองค์ในด้านต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวิตประวัติ ความเป็นอยู่และประเพณี เป็นต้น

๓. นอกจากสาส์นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ในวงวรรณกรรมไทยยังมีหนังสืออีกหลายชุดที่ทรงคุณค่าควรแก่การศึกษาวิเคราะห์เนื้อหา และทำคู่มือช่วยค้นเรื่อง ซึ่งเป็นประโยชน์แก่วงการศึกษามาก หนังสือเหล่านี้ได้แก่พงศาวดารชุดต่างๆ กฎหมายตราสามดวง บันทึกรวบรวมเรื่องความรู้ต่างๆ ซึ่งเป็นลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ประทานพระยาอนุমানราชธนะ เป็นต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย